

Vznik a vývoj vyznamenaní

Minulosť oceňovania zásluh

IGOR GRAUS

Moderné záslužné vyznamenania začali vznikať od konca 17. storočia. Kým odmeňovanie zásluh symbolickým spôsobom prostredníctvom viacerých druhov verejne nositeľných vyznamenaní sa využívalo už v antickom Grécku a Ríme, stredoveká spoločnosť pri oceňovaní zásluh namiesto symbolov uprednostňovala distribúciu materiálnych hodnôt. Tie mali predovšetkým podobu bezprostredných finančných alebo majetkových donácií. Osobitný druh vyznamenania predstavovali tituly, úrady a rôzne práva, ktoré ich nositeľovi umožňovali nielen spoločenský, ale aj majetkový vzostup. Napriek tomu však moderné vyznamenania bezprostredne súvisia s obdobím stredoveku a ich korene je potrebné hľadať v rytierskych rádoch.

Mníšske rytierske rády, ktoré vznikali od začiatku 12. storočia v súvislosti s križiackymi výpravami na Blízkom východe, o dve storočia neskôr rozhodujúcou mierou prispeli k vykryštalizovaniu formálnej podoby laických rytierskych rádo. Kým príslušníci mníšskych rytierskych rádo pre svoju identifikáciu na odeve nosili textilnú insígniu v podobe kríža špecifického tvaru a farby, laické rytierske rády čoskoro začali používať aj kovové insígnie. Tie mali najčastejšie podobu šperku alebo brošne a spočiatku sa upevňovali priamo na odev. Honosný kovový záves v podobe kolany (štylizovaný náhrdelník) sa postupne vyvíjal v období rokov 1364 – 1430. Na jej úplnom počiatku stála insígnia savojského rádu Náhrdelníka (neskoršieho Radu Zvestovania Našej Panej). Po vzniku bur-

gundského rádu Zlatého rúna sa kolana so zaveseným klenotom stala veľmi obľúbenou a v konečnom dôsledku ovplyvnila aj samotné mníšske rytierske rády, ktoré kovové insígnie popri textilných insígniách začali používať približne od konca 15. storočia.

Nástroj politiky

Hoci laické rytierske rády sa v drvinej väčšine prípadov zakladali prioritne z politických dôvodov ako nástroje regulácie vzájomných vzťahov panovníka a šľachty, rovnocennú zložku pri ich vzniku zohrávali aj motivačné faktory súvisiace s podporou rytierskeho stavu a s prezentáciou panovníckeho majestátu. Pretože členstvo v rádoch predstavovalo veľkú prestíž pred

ostatnými osobami, ktoré v ráde neboli, bol v nich nevyhnutne už od prvopočiatku prítomný aj prvok osobitnej pocty a vyznamenaní, ale ešte nie zásluhovosti. V období stredoveku vzniklo veľké množstvo laických rytierskych rádo najrôznejšieho charakteru, ale iba relatívne malé množstvo z nich uvedený štandardný prvok pocty a odmeny rozvinulo výraznejším spôsobom. Princíp odmeny bol prítom charakteristický predovšetkým pre tzv. pseudorády, ktoré boli iba voľnými formálnymi spojeniami nositeľov insígnií bez pevných väzieb, bez spoločných aktivít a často aj bez stanov. Pretože pravé rytierske rády iba napodobňovali, v skutočnosti slúžili ako osobitné inštitúty na udeľovanie symbolických odmien v podobe insígnií laických rytierskych rádo. Mnohé z rádo mali cha-